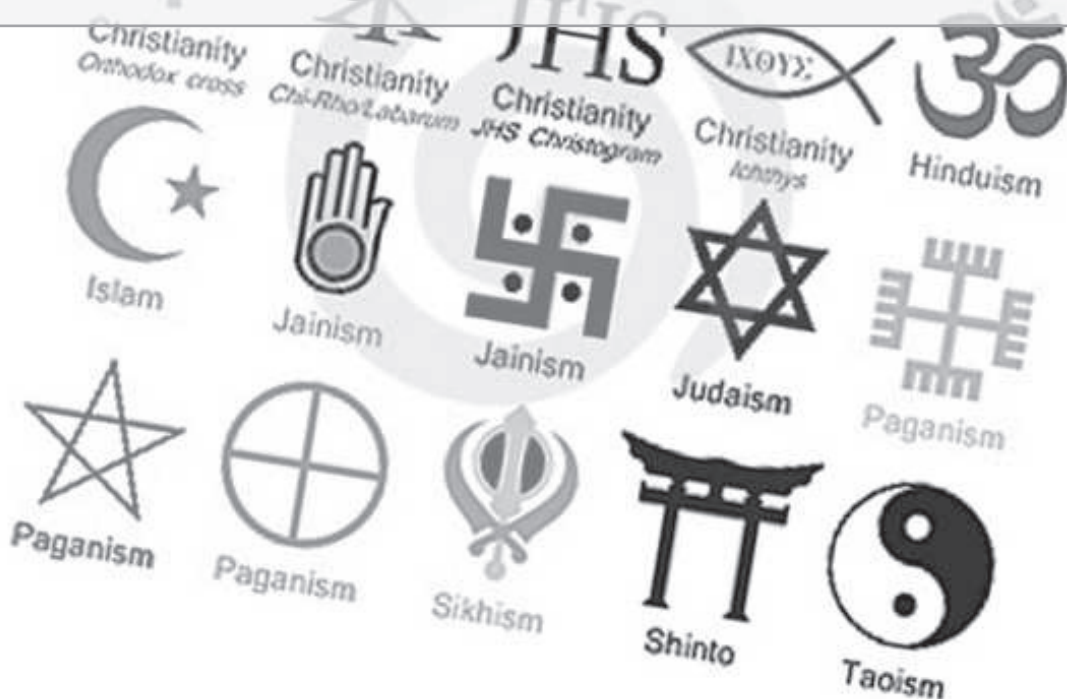

Szebeni Olivér

A keresztyénség és a világvallások¹ (1.)

Általában a vallástörténelemről

A vallástörténelem a Föld különböző kontinensein elterjedt ősi eredetű vallásos cselekmények jelenségeit írja le. A világvallás egy adott vallásos kultúra, amely keletkezése helyéről kilépve meghonosodott minden földrészen. Vannak eltérések a világvallások azonosítása és száma között. Európai nézőpontból a világvallások a következők:

1. judeo-keresztyénség
2. hinduizmus
3. buddhizmus
4. kínai univerzizmus (konfucianizmus)
5. iszlám

Az Ázsiából kiinduló, világvallássá vált első két nagy-kultúra tudatos misszió (bizonyoságtétel) által terjedt el. A keresztyénség a külmiszió vállalása óta világvallás. A zsidóság elhurcoltatásai, deportálásai következtében került távolra eredeti helyéről. E két világvallás elemzése ennek a dolgozatnak a szerkesztési tervében nem szerepel, mivel részben a keresztyén egyháztörténelem tárgya. A hinduizmus és a buddhizmus sokáig nem minősült világvallásnak, mert nem hagyta el eredeti helyszínét, mindkettő hazájához kötődött. A több kontinensre elvándorló híveikkel új hazájukban összetartó csoportjaik folyamatosan növekvő létszáma világvallássá tette őket is.² Meghonosodtak egy befogadó országban, de nem

asszimilálódtak. A bevándorlók tömeges csoportja együtt maradt, egyre jelentősebbé nővekedtek, először az amerikai, később a nyugat-európai területeken, az úgynevezett észak-atlanti térségben. Az iszlám térhódításra törekszik valamennyi világvallással szemben. Hazánkban a gyengébb kereszteti lehetőségek kilátásai és a várható szerényebb zsákmány fékezi az ázsiaiak nagy tömegű bevándorlását, bár megjelentek már közöttünk is. A fizikai munkavégzés zömét kitevő bevándorlókra szükség van. A befogadó országokban a tradícióikhoz ragaszkodva idegenek maradnak, és egyre több gondot okoznak. Különösen a muszlim betelepülők egyre erőszakosabban jogokat követelnek, és a társadalom szerkezetének teljes megváltoztatására törekednek a nyugati világban.

A hatalmas ázsiai földrészen él a történelemben és napjainkban a legtöbb ember, miközben az észak-atlanti népek fogynak. A Föld öt világrészén élő emberek egyharmad része Ázsiában honos. Valamennyi világvallás – a keresztyénséget is belefoglalva – ázsiai eredetű. Tőlünk idegen kifejezéssel szólva: „Minden vallásalapító ázsiai volt.”

Nálunk nagyon szerény az ázsiai népek felőli ismeret. *Batsányi János* költőnk szavaira utalva: vigyázó szemünket Párizsra vetettük, esetleg más nyugati városra. Ázsia iránti érdeklődésünk mértéke szerényebb. Ennélfogva az ázsiai népek vallási világa legtöbbünk előtt ismeretlen. A vallástörténelem önálló filozófiai tudomány, kevésbé a keresztyénség-

re vagy a zsidóságra vonatkozik. Jegyzetünkkel elsősorban sajátosságait törekszünk ismertetni. A jegyzet nem tér ki az amerikai, ausztráliai őslakosság vallásosságára, Afrika természeti vallásaira és az arktikus vidék szellemhitére. Miután a görög-római politeizmust Európa krisztianizálódása kiszorította, ezért ők is kimaradnak értekezésünkéből. Az ókori görög és római művészet útján a mediterráneum partvidékén egykor élő politeizmusról napjainkban a művészettörténelem tárgyal.

A kínai taoizmus és a japán sintoizmus, bár ázsiai eredetűek, nem világvallások. A taoistákkal mégis foglalkozunk, mivel a sokmillió konfucianistákkal a kínai univerzizmushoz tartoznak. A materialista kínaiak saját kvázi-vallásos világnézetüket (Lao-ce és Konfuciusz tanait) nem hagyták terjeszkedni. Több ezer éves műkincseikkel sem törődtek sokat. Várhatóan tisztázni fogják, hogy a kínai tradíciók vagy ateista pártjuk mennyiben fog terjeszkedni. Már is vannak jelei a konfucianizmus erősödő tekintélyének. A japánok tömeges Amerikába vándorlásával sem kizárható, hogy a sintoizmus utat talál a terjeszkedésre, bár ennek kevés jelét látjuk.

A hatalmas létszámú, ázsiai eredetű világvallásokon kívül napjainkban elhanyagolhatóan csekély történelmi háttérrel bukkannak föl kisfelekezetek.³ A világvallásokhoz egyáltalán nem, inkább a keresztyén szabadegyházakhoz hasonlók. Őket egyelőre a felekezettudomány és a keresztyén apológia tárgyalja.

A dolgozatunk bázisát képező és kellően felvázolt vallástörténelmi kutatómunka sok időt igényelt, és csak töredéke ismertethető. Igaz, hogy nagyon kevés publikációs lehetőséghez jutottunk.⁴

A világvallásokat megfigyelés (empíria) alapján írjuk le. A vallástörténelem fogalma először az amerikai Chicago városában, 1893-ban bukkan fel. Főleg a hiedelmek és a magatartások (például a bálványozás) leírása a tárgya. A leírások a keresztyénség fölényét szemléltetik. Részen az egzotikus tanrendszerek dokumentáltsága a céljuk. Ezeket a sok évszázados tradíciókat azóta fokozatosan igyekeznek leírni, rendszerezni és elemezni. Minden írott anyagban megtalálható a természeti környezet közelsége, az emberiség viselkedésének és magatartásának elemzése, a himnuszok a természetfelettségről, a zsoltárokhoz hasonlóan. Képzőművészeti remekművek bámulatos találékonyssággal örökítik meg a szimbolikus és reális világot, a látható tényeket, a mögöttük húzódó szellemi világot, és mindkettő azonos értékeit. Ezek nyomán jöhetnek létre költői vagy liturgikus szövegek, mítoszok, vallásos jellegű magatartási elemek.⁵

A vallástörténelem és a történelem között van összefüggés. Bár a vallástörténelem elnevezés utal a történelemre, mégsem történelmi jellegű. A vallástörténelem ugyanis nem követi az uralom változásait, semmi dolga a háborúskodásokkal, az emberek gondolkodását és a viselkedését írja le. A nem nagy múltú tudományág elsősorban egy adott nép civilizációjából a vallásos tartalommal foglalkozik. Értékelése leírja és elemzi az emberek hiedelmét, ünneplését, áldozatait és meglévő ősi iratait. Az örök emberi jelenségeket (születés, házasság, halál, közben jó vagy rossz törekvések stb.) és mindezek illeszkedését az egyén életében, a saját kategóriái szerint.

A vallástörténelem részben *teológiai*, részben *profán tudomány*. A keresztyén múltból maradt minősítés a keresztyénséget is sújtja. A XXI. század legnagyobb változása nem csupán gazdasági vagy pénzügyi jellegű, fordulat következik

be a most még jelentéktelennek tartott civilizációk kapcsolatában is. A német *Adolf von Harnack*⁶ vitatta, hogy helye lenne a vallástörténelemnek a teológiai akadémiákon. Később viszont azzal álltak mások elő, hogy a vallástörténelmi oktatás alapoz meg minden keresztyén dogmatikai és bibliai ismeretet. Az értékelés zűrzavarát látva fogalmazzuk meg a bekezdés első mondatát, a részletességet.

Vallástörténelem és néprajz. A leíró vallástörténelem interdiszciplináris, és felfogható néprajzi jellegűnek. Miután egy nép – akár államalkotó, akár kisebbségi – bemutatkozik a magatartásával, gazdálkodásával, öltözetével, népművészete teljes körével – jogosan dicsekedhet. A Föld bármelyik pontján élő nagy kultúrák leírása során még további részletezésre kerül sor.

A diszciplináris tudomány, a vallástörténelem, ki kell jelentenünk, hogy lényeges, de nem feltétlen eleme az Istenbe vetett hit. Vannak tehát vallások, amelyekben az istenhit nincs jelen, legalábbis a mi elképzeléseink szerint. A láthatatlan vagy látható, mindenképp felett álló, világteremtő, fenntartó legfőbb lény egyes rendszerekből hiányzik. Szemben a három monoteista nagy kultúrával (zsidó, keresztyén, iszlám). A hindu vallás politeista és egyistenhívő. A buddhizmus és a taoizmus nem istenfélő. Buddha emberi lény, Lao-ce és Kung Fu-ce szintén, és emberekként részesülnek tiszteletben. A hit sem meghatározó a nagy kultúrákban. Allah tisztelete lényegében nem a belé vetett hitre épül, hanem a Korán szabályainak feltétlen követésére. Zsidóvá is úgy lesz bárki, ha annak születte, nem hit alapján. Kimondható tehát, hogy csupán a keresztyénségben van meg az ember döntési szabadsága a hitre. A személyes függetlenség és szabadságvágy a keresztyén hitben teljesül ki. Aki nem hisz, nem előnyre tesz szert, sajnálhatja a veszteségét, amit semmivel nem tud pótolni az életében.

Mindig az ember áll a vallástörténelem középpontjában. Ennyiben markánsan különbözik a keresztyén teológiától, mivel annak középpontja *Jézus Krisztus*, és irányvonala a bibliai kijelentés. A vallástörténelemben viszont az ember foglalta el a saját megfigyelőpontját, az ideáljai (istenei) pedig sokféle lehetnek. Eltér a vallástörténelem az antropológia irányzataitól (a profán embertantól és a bibliai antropológiától egyaránt), bár az emberrel foglalkozik. Nem veszi figyelembe az emberi rasszokat (például a fehér, fekete, sárga, vörös bőrszínt). Viszont annál inkább hangsúlyozza valamennyi rassz viselkedését, öltözködését, a transzcendens világhoz kapcsolódó elképzelését, a művészetét, a tradícióit, nézetét a természetről, beleértve a világmindenséget, amelynek az ember szintén része (például a kínai univerzizmus szerint). Az ember megfigyelései során rádöbben, hogy van a világon több élő és élettelen erő, amelyek esetleg elképzelhetetlenül hatalmasabbak az ő képességeinél. Ezeket kész akár isteni tiszteletben részesíteni (példákat láthatunk a Gilgames eposz istenekkel küzdő hőrosaiban), vagy a totemállatokban, az indiai emberek feldíszített elefántok istenítéseiben (más ragadozókkal együtt). Elefánt, tigris, krokodil, bivaly látható festményeiken, virágok, fák, madarak és istenek ábrával együtt. Az isteni tiszteletben részesülő állatokat elsősorban erejük miatt ismeri el maga fölött az ember. Ezzel nemcsak különbözik a judeo-keresztyén vallási gondolkodástól némelyik nagy kultúra, súlyos ellentétbe kerül vele. Az ő magasztos istenfélelműkhöz semmilyen erős, de feltétlenül szennyes állat nem férhet.

A vallástörténelem irodalma

A nagy kultúráknak keletkezésük során, elsősorban az alapítóikra mutató korban keletkezett irodalmi alkotásaikra gondolunk elsősorban. Valamennyi az ókorban keletkezett. A könyvek (tekercek) szerzői általában ismeretlenek, vagy a legnagyobb egyéniségre utalnak, és nem a közvetlen szerzőkre. Ezeket az iratokat szent helyeken őrzik évezredek óta, és a környékben hatalmas területek lakosságának formálják a civilizációs fejlődési vonalát, vallási rendszerét. Ezt etikai követelmények, költészet, rögzített szövegű imák, varázsszövegek, elmefuttatások leírásával mozdították elő, és járultak hozzá, hogy az emberi életminőséget javítsák. Erről feliratok, tekercek, jelmondatok maradtak fenn ősi civilizációkból. A mai kori társadalom megsínyli egészségileg az ateizmus és vallásközöny egészségkárosító és romboló hatását.⁷

A vallások főbb típusai: *ősvallások, totemizmus, animizmus, nagy kultúrák és „könyves” vallások*. Ez nem egy fejlődési folyamat, hiszen éppen az a jellemző, hogy hagyományozódik.

A vallási jelenségeket leíró tudomány ismer nemzeti ősvallásokat, legendákat (például hun–magyar ősvallás), de sokkal többet foglalkozik az egyes kontinenseken most élő természeti népekkel és azok hitvilágával. Ezekben belül általában kevés tartós, tárgyi emléket számolhatunk meg. A varázslás, gyógyítás, jóvendölés, különféle ünnepek, beavatások szokásai nem építettek, nincs képzőművészetük, eszközeik is egészen egyszerűek. Afrikában nagyon sok és sokféle, gyakran csak egy-egy törzsre jellemző természeti vallásról lehet szó. Ázsiában törzsi jellegű ősvallást keveset találunk, legfeljebb az óceániai szigeteken, mivel a korábbi (mondjuk városállamokban lévő) szubkultúrákat nagyfokú egyesülés követte. Különböző irányzatok forrottak egységbe a hinduizmusban.⁸ Ennek nyomait őrzik a benne lévő északi (hegyvidéki, folyami) és déli, szubtrópusi változatok. Így jöttek létre például az egyisten-, illetve a sokistenhívők (brahmin és brahmán vallások). A patriarchális és a matriarchális, a spekulatív és a kognitív körök. A tanítók (guruk) és a fakírok. Az élvezeteket habzsoló túlsúlyos és a csontig lesóványodott aszkéták. A hindu sokféleséget megérteni, a vallásban rejlő ellentmondásokat feloldani nem tudjuk.

A vallástörténelemről készült újabb kori leírások a nagy földrajzi utazók⁹ beszámolóiban jelentkeznek először. A témakör irodalmi gazdagodása a XIX. században összefoglaló művek megírását tette lehetővé. Így jutottunk hazánk protestáns vallástörténelmi könyveihez.¹⁰

A nagy kultúrák és népek etnográfiai ismeretéhez tartozik évenként egyszer vagy többször a serdülő ifjúság tagjait – külön a leányokat és a fiúkat – esetleg egyszerű, ünnepélyes szertartás keretében felnőtte avatni, egyes esetekben ez barátságos és ünnepélyes, míg másokat kemény, véres próbatételek után, testükön ejtett megjelöléssel visznek át a beavatási szertartásokon, azután fogadják maguk közé őket a felnőttek. A kínaiak a serdülők szellemi érettségét ünnepélyes keretek között nyilvánítják a család vagy a faluközösség összehívásával, ami hasonló a mi érettségi vizsgát követő családi ünnepéseinkhez. A testi próbák részben a férfias bátorságot, a küzdelemre érettséget prezentálják. A trópusi övezetben élők milliárdos lakossága gyakorolja a körülmetélést, némely helyeken a leányokon is. Ehhez képest szinte emberséges a zsidók circumcisiója egyhetes újszülött kisgyermeken.

A párválasztási és házasságkötési ceremóniák feltételeit a mai közigazgatási szervek is preferálják számos ázsiai országban. Van, ahol a beházasodás előtt komoly bizalomkeltő tettektől, áldozatoktól teszik függővé a befogadást az új családi körbe. Máshol jegyajándékot fizetnek. Az állattenyésztő társadalmakban olykor a vőlegényjelölt hoz ajándékba állatot, máskor a menyasszony hozománya lehet egy vagy több haszonállat. A jegyesség és házasságkötés ceremóniáját ünnepélyes formákhoz kötik. Mindez a család tagjainak összehívásával, napokig tartó lakomákkal, bőséges virágdíszekkel, zenével, táncsalakkal színesített ünnepelés. Amikor a családot gyász éri, az is ünnepeléssel fejeződik ki. Sok nép hiszi, hogy az elhunytak szelleme mindig jelen van a családi ünnepeken. Az elhunytak helyet hagynak az asztal mellett, és megterítenek neki. A sírjához kiviszik kedvenc ételét. Megtiszteltetés, ha valamelyik családtag emlékezik az elhunyt nemes tetteire és példás életére.

A gazdálkodás és a munka szintén meghatározhatja egy nép ünnepelését. Más a földművelők, a halászok, a közigazgatásban részt vevő elit tagjainak ünnepése. Amikor egy európai ilyen ünnepségre meghívják, és azt visszautasítja a meghívott, nagy zűrzavart támaszthat a vonakodásával.

Nemcsak a japán kimonó jellegzetes művészi női ruha, előfordulnak baráti összejöveteleken férfias harci díszek, másfajta viselkedési normák. A gyönyörű hímezett ünnepi öltönyök, fegyverek, totemek mind növelik az ünnep rangját. A japán jellegzetességek között egy páratlan alkotás a torii, egy meghatározottan kialakított kapu, amely alatt átlépve „egy másik világba” jutunk.

Az indiai brahmánok kastélyai bármelyik amerikai üzletember családi otthonának pompájával vetekednek, sőt messze meg is haladhatják az európaiak fényűzését. A családi összejöveteleket a pompa és gazdagság ellenére gyakran teszik szánalmassá a családi viták. Éberrel vigyáznak érdekeik és kiváltságos helyzetük őrzésére, hogy baráti körüket azonos kaszt tagjaiból válasszák. A konfliktusoktól a gazdagság, pompa, vallásos választékosság nem véd meg. Talán a szegények putrijaiban több a szívbeli békesség, filléres gondjaik és nélkülözésük ellenére.

Az összehasonlító vallástörténelem a XIX. századtól kezdve mindig az európai nézőpont felől és a zsidósághoz vagy a keresztyénséghez viszonyítva vizsgálta a nagy kultúrákat, leplezetlen felsőbbbségi öntudattal. Önmagához képest másokat elmaradottnak, primitívnek, „pogánynak”, és a világvallások követőit „*vad embereknek*” nevezték. Meghódításukat, gyarmatosításukat, „kioktatásukat” civilizáló jószolgálati tettnek tartották. Most szembesülnie kell Európának egyrészt a saját vallási közönyével, másrészt a korábbiakhoz hasonló megvetéssel a világvallások részéről. A keresztyén külmiszió visszavonult, az ázsiai eredetű világvallások pedig az észak-atlanti térségben terjeszkednek. Követelik a jogaikat, meghonosítják a saját ízlésű civilizációikat, törvényeiket, és egyértelműen a befogadó ország lakossága kizorítására törekcszenek a társadalmi perifériák irányába.

Az összehasonlító vallástan kézenfekvő módszere volt a nagy felfedezés: „A vallásosság egyetemes emberi vonás, összefügg az ember tudatosságával.”¹¹ Szintén *Varga Zsigmond* írja: „A vallástörténelem tartozik minden idő, minden hely és minden nép külső jelben, tanban, hitképzetben,

kultuszi cselekményben megnyilatkozó vallásos életének leírására.¹²

Arno Lehmann lipcei professzor írta egy lap hasábjain 1956-ban arról szóló nyilatkozatát, hogy már nem a keresztyenség vezet a missziói vallások munkájában, mert az „ateista Nyugatot” misszionálja az iszlám, a hinduizmus és a buddhizmus.¹³

A logikát semmilyen európai bölcsélet nem képes nélkülözni, és ezt érvényesítené a vallástörténelem tudományában. A váratlanul meglepő fejleményeket, a szöges ellentmondásokat azonban a vallástörténelem elfogadja, mihelyt vannak emberek, akik elfogadták.

A nagy kultúrák és az időszámítások

Általában jellemzi a nagy kultúrákat, hogy az idő meghatározását (például egy iszlám holdév 12 hónapból áll, és a nyugati esztendőnél 10–11 nappal rövidebb), az év alapvető megnevezését (például a kínaiaknál a kutya éve, a sárkány éve stb.) saját kompetenciájukba vonták. Minden elnevezéshez járul egy-egy járulék (például a sárkány évében lehet szerencsét próbálni, a patkány éve sikeres). Évszázadokon keresztül használták a naptári eseményeket saját ünnepeik meghatározására, de az sem a zsidó, sem a keresztyén naptárral nem állt összhangban. Előfordul tehát, hogy az ázsiai nagy kultúrák népei között nincs hétvégi pihenőnap, vagy az ünnepek meghatározása követi nemzeti sajátosságait. (Japánban például nincs karácsony, de van tavaszünnepe, a cseresznyevirágzás ünnepe.) Miután a keresztyén világnézet mindenütt jelentős, több nemzet átvette naptárunkat és időszámításunkat. Emellett megtartotta az eredeti ünnepeiket. Amerikában a tömeges bevándorlók érkezett fiatalok az egyetemeken oktatási szöveget követel a nemzeti ünnepein. Szinte kevés tanítási nap marad, mivel minden vallás ünnepét törvényes védelem illeti meg.

Világvallások és filozófia

Az embert, bárhol él, foglalkoztatja nemcsak a környező világ, hanem a látottak oka is. Amíg él, mindig keres magyarázatot arra, hogy mióta vannak a hegyek, a folyók, miként jöttek létre, milyen titkokat rejteget a csillagos ég, miként válhat az emberi faj bölcsébbé, élete boldogabbá. Mindezekre és még megszámlálhatatlan sok „elvonat kérdésre” a filozófia igyekszik választ adni. Abban is van válasz, ha a téma felvetésétől vonakodik a filozófus.¹⁴ Tartózkodnak minden transzcendens gondolattól, mivel az anyag az egyetlen szubsztancia. Később azon kapták magukat, hogy a lélektant tanítják az egyetemen, bár nem hisznek a lélekben.

Egy magyar nemzetiségű és igen sokoldalúan képzett erdélyi férfi, aki a svéd Lund egyetemén tanított, Budapesten állított fel egy szoborcsoportot a Gellérthegyén „Egymás jobb megértéséért”. A szobrok a világvallások alapítóit ábrázolja, az általa meghatározott válogatásban: Ehnaton, Ábrahám, Lao-ce, Buddha, Jézus Krisztus, majd ehhez egy kisebb, háromszögben rendezett csoport Szent Ferencsel és másokkal. A szoborcsoportot 2006-ban egy éjszaka fűrésszel megrongálták.

A tao¹⁵ kínai szó jelentése „út”, éppen úgy, mint a buddhisták „nyolcrétű nemes útja”, jelképesen maga a tanításuk. Miközben a buddhizmus útja dogmatikai jellegű kategóriákat von össze, a tao (út) mellett Lao-ce a „king” szót használja, természetesen nem angol értelemben, hanem erény értelemben. A 81 szakaszos bölcs mondások a tudást és az erényt állít-

ják párhuzamba. A taoizmus és a buddhizmus között lényeges eltérés az „örök élet” fogalmunk megfelelőjében van. Míg a buddhisták ezt a megsemmisülésben (nirvána) látják, a taoisták szerint a keresztyén üdvösségtől messze, „az egységre jutás taóval” gondolat felel meg.

Világvallások és egészségápolás

A távol-keleti kultúrák ősidők óta törődtek az emberek egészségével, ahogy minden értelmes ember tudja, hogy legfőbb kincse a földi életben az egészsége. Különösen a kínai orvoslás terjedt el a Távol-Keleten, és természetgyógyászat elnevezéssel egyre inkább terjed a mai Európában is. A távol-keleti „alternatív gyógyászat” teljesen más irányba fejlődött, mint az európai. Főleg a betegség megelőzésére törekednek, másrészt nem alkalmaznak annyi gyógyszert, és spirituális erőforrásokhoz folyamodnak.

A diagnózist elsősorban a szív működés, a hőmérséklet és a beteg általános státusával ellenőrizik. Nem csak a test megfelelő pontján végzett szúrásokkal gyógyítanak, igen sok gyógynövényt alkalmaznak. Masszázsra igyekeznek a szervezet rendellenességei felett befolyást gyakorolni. Kémiai szereket is alkalmaztak, de sokkal kevesebb anyagot vittek a szervezetbe, mint az európai orvosok.

Ősi megfigyelések alapján gyógyítottak a papok. Elfogadni az élet velejárójaként a halált és a betegséget drámai tudat. Hinni, hogy a túloldalon a Megváltó vár, és a halál egy új élet kapuja, feloldja az aggodalmat és a félelmet.

Világvallások és a szűkülő létezés. Amikor egy területen élő nemzet hatalma teljében levőnek képzelet magát, egyszerre szűknek érzi a határait. Területi igényeket támaszt, tengeri kijáratot szeretne, kereskedelmi előjogokat követel, és a gyengébbnek ítélt nemzeteket vazallusává tenni igyekeznek. Fűti a gazdagodás vágya, és elképzelet, hogy meghódíthatja a Földet teljesen. Komoly indokokkal támogatják egyesek azt a nézetet, hogy emberi létünk alapvető tulajdonsága a szűkülő létezés bővítése háborúk, forradalmak által. Mao Ce-tung kínai elnök a második világháború idejétől haláláig a hatalmas Kína vezére volt. Születése évétől (1893) átélte a boxerlázadást, az 1911-es köztársasági forradalmat, egy nyolc évig tartó polgárháborút, a második világháborút, végül a kulturális forradalmat. Küzdött, harcolt, erőlködött, idősebb korában állandóan novokaininjekciókkal csökkentette fájdalmait. Orvosai gondoltak arra, hogy hibernálják a testét, hogy évek múltán újraéleszthető legyen. Mao elnök végül, annyi szenvedés után, 1976. szeptember 9-én örökre eltávozott.

A kínaiak hitték Mao elnök, a „nagy kormányos” alatt és után, hogy elérkeznek egy új világrend küszöbére. Azóta apró lépésekben változik és szüntelenül fejlődik Kína. Az angol királynő átadta nekik Hongkong városát hétmillió lakosságával. Fokozatosan megszűnik a kínaiak mélyszegénysége, népesednek a városok és égre magasodnak a paloták. Az egykori kerékpárosok helyét az utak zsúfoltsága váltja föl gépkocsikkal. Német szuperexpressz száguld nagyvárosai között. A technikai vívmányok egyre jelentősebbek, bár „vannak még hibák”.

A keresztyén egyházi élet sajátos korlátozása szinte semmit sem változott. Mint eddig valamennyi marxista-kommunista államban, Kínában is konokul az Isten marad a legnagyobb és a legyőzhetetlen „ellenség”. Változatlan maradt az ózdkodás a lelkiismereti és vallásszabadság deklarálásától.

Kínában azonban nemcsak a keresztyéniséget sanyargatja az állam, hanem minden más ideológiát a marxista-maoista

eszmén kívül. Néhány megfigyelő 2012 első negyedében úgy látja, hogy Mao Ce-tung arca mellett egyre többször megjelenik az óriási vörös posztereken Lao-ce képe.

A távol-keleti nagykulturákra és a többévezredek ázsiai ősi hagyományokra támaszkodó vallásokra később részletesebben visszatérünk. Szögezzük le most az elején, hogy nem válogatni, osztályozni szeretnénk közöttük, csupán tájékozódni szeretnénk róluk!

Hazánkban a „kisegyházak” nem foglalkoztak ilyen jellegű irodalommal. Az élő hit hirdetői szemei előtt infernalis volt a távolság, elképzelhetetlen, hogy bármilyen kognitív anyag méltó lett volna az érdeklődésükre. Elképzelhetetlennek tartották, hogy az Ó- vagy Újszövetség népének bemutassák a távoli ismeretlen pogányokat, vagy éppen tanulmányozzák, elemezzék. Hitébresztő traktátusokat hoztak forgalomba. Nem bíráljuk ezért eleinket. Később a marxista ideológia használta fel a keresztyén egyházakkal szemben a vallástörténelmi tarkaságot, misztikumot. Arról senki sem tudott hazánkban, hogy a Kaukázus bércei között vagy az Altájon élő világvallások követői, a mullah, a sámán vagy a láma a működő szocialista társadalomban pontosan ugyanolyan osztályidegen volt, mint egy prédikátor. Útjuk végére semmi mást nem prognosztizáltak az ateista világban a fokozatos elsorvadásnál. Ezt az internálótáborokkal sürgették. A társadalmi fordulat óta a lakosság körében a világvallások tanítása mindennapos reklám tárgya, és nincs olyan napilap, amelyik ne propagálná: ezoterika, asztrológia, akupunktúra, horoszkóp, karperecek mágneses rézből(!). A tudományos materializmuson neveltek körében mindennek kirotbanó sikere van.¹⁶

A magyarságot fékezte a nyelvi elszigeteltség. Egészen másként élünk homogén nyelvi környezetben, mint ahol percenként értekezünk más nyelvű, öltözetű, szándékú embe-ekkel. Miközben feltűnik a beszédmodoruk (például „Insallah” szinte minden mondat végén¹⁷). Főleg angol, francia és német nyelvű kiadványokból szerezhettünk volna vallástörténelmi ismereteket. A *Friedrich D. E. Schopenhauer* 1799 körül kiadott első könyvében (Beszéd a vallásról) található vallástörténelmi gondolatokról. A francia *H. Maspero* felvilágosításairól a kínaiakról.¹⁸ A hatvanas évektől magyar nyelvű kiadások tömegesen jelentek meg a marxizmus égisze alatt, de csak valláskritikai indíttatásból, szubjektív, ízléstelen azonosításokkal keverten.

A legenyhébb rágalom a hívő emberek iránt a tudatlanság volt. Folyamatosan kizárólag maguknak tulajdonították a tudományt, miközben a marxista szerzők írásai fényévnyi távolságra álltak a tárgyilagosságtól és a türelmes, mértéktartó megfigyeléstől.

1989-ben ezen a téren a helyzet ténylegesen megváltozott. Viszont a hitélet iránti közöny inkább növekedett, mint megszűnt volna. A korábbi materializmus hitelét vesztette, de az emberek a hit igazságával továbbra sem törődtek. Aki nyíltan beismerte keresztyénységét, a tagadás büszkén felkapta a fejét. Kevés kelet-európai országban erősödött a keresztyénység. Az erkölcs, a becsületesség, a morál romlott, a közbiztonság csökkent, a reménység az iránt, hogy valami még jóvá lehet, kilátástalanná vált. Sokakra ez nyomasztóbb hatással van, mint a pénzromlás vagy a folyamatosan mélyülő gazdasági válság.

Újabbban megjelentek a világvallások terjesztői is a színtéren az elektronikus médiában a könyvekkel, hogy kellessék önmagukat, a hiedelmeiket. Meglepő, hogy az „úgynevezett realitások és tudományosság” alapjain felnövekedett generáció milyen gyorsan esett az okkultizmus, az ezoterika, a jóslás (horoszkóp) fogságába.

(Folytatjuk)

Jegyzetek

1 A dolgozat törzsszövege a Baptista Teológiai Akadémián egy szemeszter részbeni tananyaga volt.

2 H. von Glasenapp: Az öt világvallás. „A kínaiak világvallásá tették elvándorlásaikkal hazájukon kívül is az univerzizmust.” 6. o.

3 Albrecht Schöll: Handbuch Jugendreligionen. Giessen, Basel, Bemsheim, 1981. Fel is sorol több ázsiai újvallás-alapítót. Föllépésükben vonzó szólamok (pl. „egyesítő egyház”) színes látványosságok és eredeti erőszakosság egyformán megjelenik a részben keresztyén tanításokkal.

4 A BTA könyvtára, Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Múzeum és jelentős magángyűjtemény vallástörténelmi adatai nyomán.

5 Egy vagy több istenben, esetleg szellemi lényekben hívő prózák, epikus vagy lírai költemények.

6 A XIX–XX. század legnagyobb német protestáns teológusainak egyike, egyháztörténész.

7 Patrick Glynn: God. The evidence. Faith and the physicians. (Hit és az orvosok) 79. o.

8 Tarnay Brunó: Vallástörténet keresztyén szemmel. 1995.

9 Elsőként Körösi Csoma Sándor. A XIX. század végén Vámbéry Ármin, akinek emlékét őrzi egy dunaszerdahelyi iskola. A vérzivataros XX-ik század nagy orientalistája, Germánusz Gyula nyelvészeti és etnográfiai értekezései. A legfontosabbak között.

10 Varga Zsigmond: Általános vallástörténet. 3 kötet. Debrecen, 1932, Szimonidesz Lajos: A világ vallásai, Pákozdy László Márton: A szentkönyves vallások morfológiája és a Biblia magyarázata.

11 Varga, 1. kötet.

12 Uo.

13 *Zeichen der Zeit*. 1956/10. szám. Wandel der Mission. Heindentrum in Angriff.

14 A monász görög eredetű (monosz, monád) jelentése egyetlen. János evangéliumában a koiné is használja (Jn 8,29 és 12,24).

15 Lao-ce: Tao te King. Az út és az erény könyve. Fordította Weöres Sándor.

16 Kormos Erik: Isten léte fikció vagy valóság? Az ezerarcú vallás. (Folytatásos tv-sorozat.)

17 Arabul: „Ha Isten akarja.” Régen a közösségünk tagjai is gyakran mondták: „Ha az Úr akarja és élünk!” (Jak 4,15).

18 F. D. E. Schopenhauer, Über die Religion. 1799, 1800 óta ismerjük a fő világvallásokat, amelyeket angol–amerikai tudósok az öt rendszerben ismertettek („The Big Five”: keresztyénység, hinduizmus, buddhizmus, konfucianizmus és iszlám). Henri Maspero (1846–1916) francia sinológus monográfiáját 1927-ben adta ki.